

EKOLOGINIO ŪKIO VEIKLOS PASIRINKIMO MOTYVACIJOS VEIKSNIŲ ANALIZĖ IR SKATINIMO PRIEMONĖS

Gabrielė KAMINSKAITĖ, Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademija, Miškų ir ekologijos fakultetas, el. paštas: gabriele.kaminskaite@vdu.lt

Santrauka

Straipsnyje yra analizuojama ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų motyvacija, skatinanti norą ūkininkauti ekologiškai bei motyvaciją mažinantys veiksniai. Motyvacijos didinimas gali lemti didesnę ekologinių ūkių skaičių ir plotą ateityje, kuris itin svarbus norint išlaikyti nenualintą dirvožemį ateities kartoms. Įvairių šalių mokslininkai gilinais į skirtingus motyvacinius veiksnius, tačiau dažniausiai nagrinėjami – finansinės naudos siekis, asmeniniai įsitikinimai, aplinkos apsauga ir tausojimas. Pusiaus struktūruoto interviu metu, remiantis RESET mąstysenos modelio motyvacijos veiksniais nustatyta, kad ūkininkus Lietuvoje ūkininkauti ekologiškai labiausiai motyvuoja finansinė parama, tačiau per mažos subsidijos ir išmokos bei per griežtas ekologinių ūkių reglamentavimas motyvaciją mažina. Esant daugybei skirtingų motyvaciją skatinančių ir mažinančių veiksnių, turėtų būti apsvarstyta galimybė ekologiniams ūkiams skirti didesnes išmokas ir subsidijas bei įtraukti ūkininkus į diskusijas dėl planuojamų įstatymų pakeitimų.

Reikšminiai žodžiai: motyvacija, ekologinis ūkininkavimas, ūkininkas, RESET mąstysenos modelis.

Įvadas

Suvokiant neigiamą tradicinio ūkininkavimo poveikį gamtai ir lėtesnę nei pageidautina ekologinių ūkių skaičiaus augimą, svarbu nustatyti priemones, galinčias paskatinti naujus bei daug metų dirbančius ūkininkus rinktis ekologinio ūkio veiklą. Viena iš priemonių nustatymo galimybių – ūkininkų motyvacijos veiksnių analizė. Straipsnyje pateikiami tyrimo metu nustatyti motyvaciją skatinantys veiksniai, paremti RESET mąstysenos modeliu, bei parengtos ūkininkų motyvacijos skatinimo priemonių rekomendacijos.

Gyvename sparčiai besivystančiais laikais, tačiau mus supanti aplinka darosi nepajėgi didėjantiems žmonijos poreikiams tenkinti. Esant globaliam gyventojų skaičiaus didėjimui, didėjant žmonių pajamoms ir poreikiams, jau XX a. antroje pusėje pradėta imtis drastiškų aplinką tausojančių žmonių poreikių tenkinimo priemonių. Tokia būtinybė atsirado ne dėl nesugebėjimo patenkinti žmonių poreikių, bet išryškėjus aplinkos nuolatinimui: užterštas dirvožemis ir vanduo, klimato kaitos problemos, bioįvairovės mažėjimas, suprastėjusi maisto produktų kokybė. Spartūs ūkininkavimo tempai, gyvulių auginimo bei maisto produktų išgavimo skatinimo priemonės, priveda prie natūralių gamtos išteklių išsekimo ir per lėto jų atsistatymo. Ir toliau tęsiant neigiamą poveikį ekosistemoms, nemažinant aplinkos naudojimo tempo, nepaliekame natūralios gyvensenos galimybių ateities kartoms, užkertame kelią sveikai gyvensenai bei prisidedame prie neigiamo poveikio aplinkai didinimo.

Ekologinis ūkininkavimas, kaip jau žinoma per pakankamai ilgą šios ūkininkavimo srities vykdymo laiką, yra sudėtingesnis ūkininkavimo būdas nei tradicinis. Ekologiškai ūkininkaujant produkciją išauginti yra sunkiau, produkcija dažniausiai neatitinka estetinių reikalavimų, ekologiniams ūkiams reikalingas didesnis darbuotojų indėlis, nuolatinė ūkio priežiūra ir sertifikavimas. Suprantant šiuos iššūkius, ekologinis ūkininkavimas nuo pat reglamentuoto šio ūkininkavimo būdo pradžios yra remiamas Europos Sąjungos bei valstybinėmis paramomis. Taip pat ekologinius ūkius Lietuvoje skatina asmeninių įgūdžių gerinimo galimybės ir visuomeninis sveikos gyvensenos siekis. Todėl svarbu išsiaiškinti, kas labiausiai motyvuoja ūkininkus ekologiškai ūkininkauti: paramos ir išmokos, asmeniniai įsitikinimai ar kiti veiksniai. Svarbu tam, kad ateityje galėtume pritaikyti tinkamiausias priemones, nulemsiančias ūkininkų susidomėjimą ir ekologinių ūkių daugėjimą Lietuvoje per motyvaciją – kuri skatina, padrasina siekti išsikeltų tikslų.

Tyrimo tikslas – nustatyti veiksnius, motyvuojančius ūkininkus ūkininkauti ekologiškai, identifikuoti motyvacijos skatinimo priemones.

Tikslui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti ekologinio ūkio pasirinkimą motyvuojančius ir motyvaciją mažinančius veiksnius;
2. Atlikti ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų motyvacijos analizę pagal RESET mąstysenos modelį;
3. Pateikti ūkininkus motyvuojančių veiksnių skatinimo priemones.

Tyrimų objektas ir metodai

Siekiant pateikti rekomendacijas ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų motyvacijai skatinti, pasirinktas kokybinis tyrimo metodas – pusiau struktūrizuotas interviu. Tyrime naudota lyginamoji ir loginė mokslinių literatūros šaltinių

analizė. Apklauso dalyviams parengtas klausimynas, kurį sudarė 16 klausimų, o gautiems duomenims rekomendacijos parengtos remiantis surinktų duomenų loginės analizės ir apibendrinimo metodais.

Teorinės tyrimo prielaidos

Įvairių šalių mokslininkai daug dėmesio skiria veiksniams, kurie ūkininkus motyvuoja rinktis ekologinio ūkininkavimo veiklą (Peterson et al., 2012, Setboonsarng ir Acharya, 2015, Jensen et al., 2015, Xiaong et al., 2016, Šimpachová Pechrová et al., 2018, Papadopoulos et al., 2018, Łuczka et al., 2021). Vieni iš dažniausiai nagrinėjamų motyvacijos skatinimo veiksnių: finansinės naudos siekis; asmeniniai įsitikinimai; aplinkos išsaugojimo ir tausojimo siekis. Tačiau verta paminėti, kad skirtingose šalyse, vyraujant skirtingai žemės ūkio politikai, ūkininkus ūkininkauti ekologiškai motyvuoja skirtingi veiksniai, bei yra suteikiamos skirtingos galimybės įgyvendinti ekologinio ūkio veiklą.

Europos Sąjungoje ekologinių ūkių vystymui yra keliami itin aukšti ir griežti reikalavimai. Tam, kad būtų nustatytos bendros ekologiško ūkininkavimo taisyklės visoms Europos Sąjungos šalims – ūkininkavimo gairės, kontrolė, ženklavimas, ekologiniai ūkiai ir jų produkcija yra teisiškai reglamentuojama, o ūkininkams, norintiems pereiti prie ekologinio ūkininkavimo arba norintiems įkurti naują ekologinio ūkio veiklą, privaloma turėti su ekologine gamyba susijusį išsilavinimą ir būti sukaupus reikiamą žinių. Siekiant labiau skatinti ekologinį žemės ūkį, reikia suprasti ūkininkų požiūrį į tradicinį ir ekologinį žemės ūkį ir nustatyti veiksnius, kurie motyvuoja pradėti ir tęsti ekologinį ūkininkavimą (Setboonsarng, Acharya, 2015).

Pradėti ekologinio ūkio veiklą, arba pereiti prie ekologinės ūkininkavimo šakos, labiausiai motyvuoja finansinė parama, teigia Łuczka ir kt. (2021). Tačiau autoriai pabrėžia, jog ekologinio ūkininkavimo finansinės paramos turėtų būti kaip papildomos pajamos, kompensuojančios didesnes ekologinės gamybos sąnaudas, o valstybė neturėtų ekologinį ūkininkavimą skatinti vis didindama paramos sumas, nes iškyla rizika ūkiams tapti priklausomiems nuo vyriausybės politikos ir stabilumo, todėl suprantama, kad parama neturėtų būti didžiausia ūkininkavimo paskata.

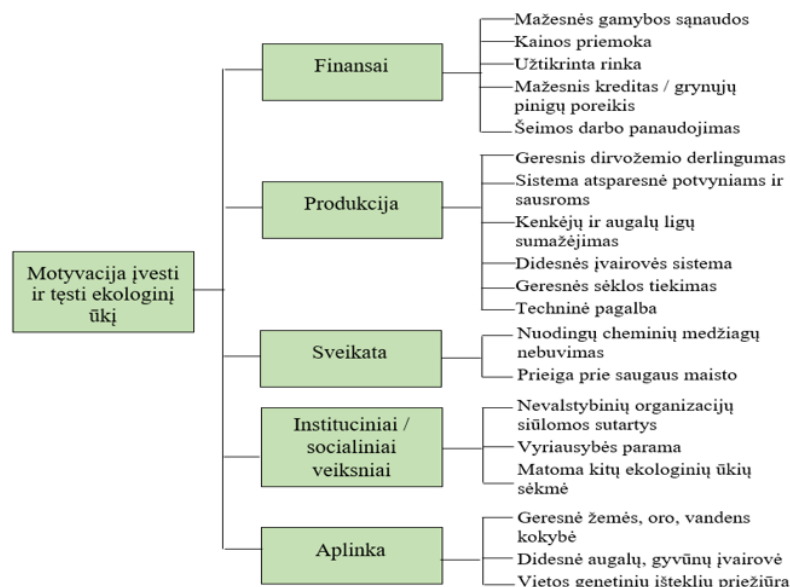
Ekologinis ūkininkavimas, kaip ir bet kuri kita verslo sritis, siekia pelno, todėl nenuostabu, kad ekologinio ūkio vystytojai vienu iš pagrindinių motyvacijos veiksnių įvardija pelno siekimą. Tačiau ne paslaptis, kad ekologinis ūkininkavimas išsiskiria savo aplinka tausojančiais ūkininkavimo metodais, todėl turi lėčiau klestinčią specifiką. Dėl iššūkių, su kuriais susiduriama ekologinio ūkio veikloje, iškyla klausimas, ar pasirinkti šią ūkininkavimo sritį gali motyvuoti tik finansinė nauda. Pasak mokslininkų Peterson ir kt. (2012) ir Salame ir kt. (2016), ūkininkai ekologinį ūkininkavimą motyvuojančiais veiksniais įvardija pelną ir aplinkos priežiūrai palankų elgesį, o kai kurie ūkininkai, ekologinį ūkininkavimą įvardija kaip gyvenimo būdo pasirinkimą. Taip pat autoriai pastebi, kad jauni ūkininkai arba ūkininkaujantys neilgą laiką turėjo polinkį į ekologinį ūkininkavimą dėl aplinkosauginių ir gyvenimo būdo priežasčių, kai tuo tarpu labiau patyrę ūkininkai pirmenybę teikia pelno siekiams. Tačiau jaunieji ūkininkai susiduria su finansiniais sunkumais: sunku įsigyti žemės ir ją plėsti bei sunku gauti banko kreditus (Pechrová, 2017).

Pechrová ir kt. (2018) tyrime dėl motyvacijos ir jos skatinimo kliūčių, norint jauniems ūkininkams patekti į žemės ūkio sektorių, išsiaiškino, jog jaunuosius ūkininkus rinktis ūkininkavimą skatina tai, kad ūkis yra šeimos verslas ir jį reikia tęsti; tai, kad patinka būti gamtoje ir su gyvūnais, o subsidijos nepasizymėjo kaip viena iš svarbiausių motyvacijos priemonių.

Nors daugiausia informacijos randama, kad ekologinių ūkių skatinimui didžiausią įtaką daro finansinės paramos (Kazakevičius, 2010, Bora et al., 2018, Łuczka et al., 2021), o kiti veiksniai laikomi gretutiniais, Papadopoulos ir kt. (2018) nepitaria, kad finansinė nauda turėtų būti didžiausias motyvas – pagrindine motyvacijos paskata rinktis ekologinį ūkį autoriai įvardija asmenines etines vertybes. Tačiau dažniausiai vyraujant motyvacijai dėl etinių vertybių susiduriama su žemės ūkio produkcijos gamybos technikos ir ūkio struktūros problemomis, kurios labai svarbios potencialiems ekologiniams ūkiams. Autoriai teigia, kad ekonominės iniciatyvos ir techninės kliūtys yra asimetriškos viena kitai, o ekologinių ūkių socialinis pripažinimas yra laikomas vienu iš svarbiausių priėjimo prie šios ūkininkavimo srities priežastimi.

Ekologinio ūkio veikla, kaip jau minėta, susijusi su daugybe tiek teigiamų, tiek neigiamų veiksnių. Pagal Xiaong ir kt. (2016), be taršos auginamų daržovių ūkius, į kurių vystymą gilinasi autoriai, galima laikyti giminingais ekologiškiems ūkiams, ir juos vystyti motyvuoja ekonominiai, informaciniai ir doroviniai veiksniai. Autoriai išskirsto motyvaciją pagal ūkio egzistavimo situaciją ir sako, kad: ekonominė motyvacija – subsidijos, premijos, yra svarbiausios pradedant, pereinant ir vystant ekologinius ūkius, nes paramų dėka ekologiniai ūkiai veikia ne nuostolingai; informacinė motyvacija siejasi su žiniomis ir jų pritaikymo gebėjimais ekologiniuose ūkiuose, ir šios žinios taip pat reikalingiausios ūkininkavimo pradžioje ir klestėjime; doroviniai veiksniai, ūkininkaujant ekologiškai – aplinkos apsaugos ir geros sveikatos siekis, yra nuolatinis ekologinio ūkio pagrindas. Kadangi ekologiškai ūkininkauti ūkininkus motyvuoja skirtingi veiksniai, tokie kaip pelnas, sveikatos ir aplinkos gerovė ir kiti, Setboonsarng ir Acharya (2015) sukonkretina ir įvardija daug įvairių veiksnių, kurie gali motyvuoti ir imtis ekologinio ūkio ir jį tęsti (1 pav.). Taip pat suskirsto veiksnius pagal kategorijas: finansų, produkcijos, sveikatos srities, institucinius, socialinius ir aplinkos, ir taip leidžia lengviau suprasti motyvacijos kilmę dėl konkretaus veiksnio.

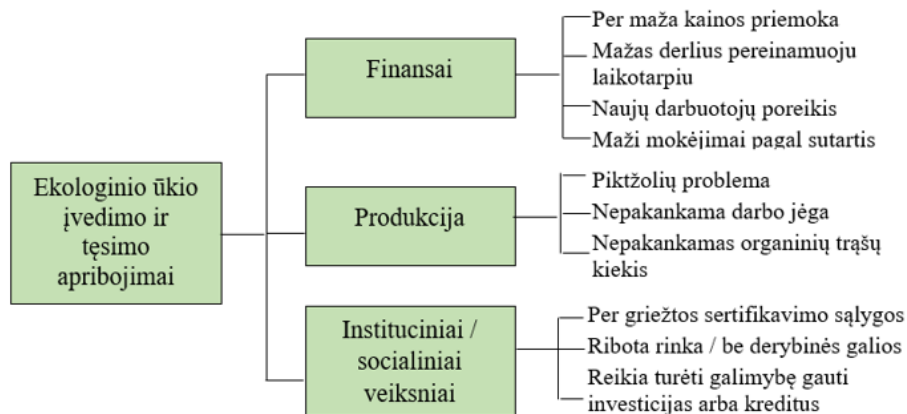
Nors, kaip matome, pateikiama daug finansinių, produkcijos, sveikatos, institucinių, socialinių ir aplinkos gerovės veiksnių, tuo tarpu ekologinių ūkių veiklai labiausiai įtakos turintys ir dažniausiai analizuojami yra šie: užtikrinta rinka; mažesnės gamybos sąnaudos; geresnis dirvožemio derlingumas; prieiga prie saugaus maisto; parama; geresnė žemės, oro, vandens kokybė; didesnė augalų ir gyvūnų įvairovė. Tačiau naudinga žinoti ir mažiau nagrinėtus motyvaciją skatinančius veiksnius, nes jų taip pat pasitaiko.

1 pav. Ekologinio ūkio įvedimą ir veiklos tęsimą motyvuojantys veiksniai
Šaltinis: sudaryta pagal Setboonsarng ir Acharya (2015).

Fig. 1. Factors motivating the entering and continuation of an organic farming
Source: according to Setboonsarng ir Acharya (2015).

Matome daug motyvacijos skatinimo galimybių, bet yra aišku, kad esant veiksniams, kurie ekologinio ūkio veiklos motyvaciją skatina, yra ir veiksnių, kurie ūkininkus nuo ekologinio ūkio įgyvendinimo apriboja (2 pav.). Veiksniai, apribojantys ūkininkų iniciatyvas imtis ekologinio ūkininkavimo, pagal Setboonsarng ir Acharya (2015), skirstomi į finansinius, produkcijos ir institucinius, socialinius. Savaimė suprantama, kad neigiamų aplinkos ir sveikatos veiksnių, kurie mažintų ūkininkų motyvaciją imtis ekologinio ūkininkavimo, nėra.

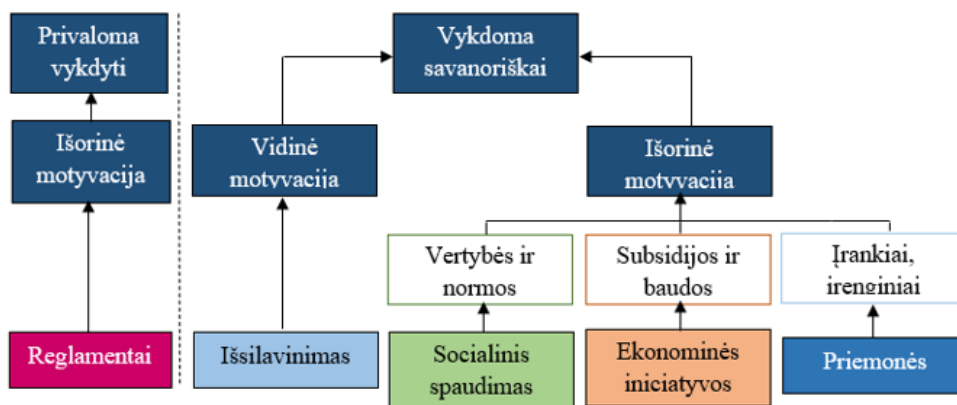
2 pav. Ekologinio ūkio įvedimą ir veiklos tęsimą apribojantys veiksniai
Šaltinis: sudaryta pagal Setboonsarng ir Acharya (2015).

Fig. 2. Factors limiting the entering and continuation of an organic farming
Source: according to Setboonsarng ir Acharya (2015).

Ekologinio ūkininkavimo pasirinkimą lemia daugybė skirtingų motyvacijos veiksnių ir galinčios iškilti grėsmės. Matome, kad finansiniai, produkcijos ir instituciniai, socialiniai veiksniai gali ir motyvuoti, ir mažinti motyvaciją. Todėl svarbu nustatyti, kokie motyvaciniai veiksniai turi didžiausią įtaką ekologinio ūkio veiklos pasirinkimui ir tęstinumui, bei nustatyti priemones, galinčias padidinti ūkininkų motyvaciją.

Reijs ir kt. (2021) pateikia RESET (angl. *rules, education, social pressure, economics, tools*) mąstysenos modelį (3 pav.), kuriuo suskirsto motyvaciją į vidinę ir išorinę bei tiki, kad šis mąstysenos modelis gali padėti ūkininkus nukreipti geriausios ekologinio ūkininkavimo praktikos link.

RESET modelyje pateikiami motyvacijos atsiradimą lemiantys veiksniai. Vidinei motyvacijai priskiriamas išsilavinimas, kurį modelio autoriai laiko vienu iš svarbiausių motyvacijos veiksnių pradėti ar tęsti ekologinį ūkį, nes jis yra vienintelis veiksnys, kilęs iš vidinio asmens noro įgyti žinių ir jas panaudoti. Išoriniais motyvacijos veiksniais laikomi: reglamentai, kurie įpareigoja ūkininką laikytis nustatytų taisyklių; socialinis spaudimas, kuriuo visuomenė pripažinimu, apdovanojimais ir kitaip skatina ūkininkus vystyti ekologinę veiklą; ekonominės iniciatyvos, kurios paskatina subsidijomis arba motyvuoja laikytis taisyklių grasindamos baudomis; priemonės, tokios kaip įranga, įrengimai ir pan., kurias turint galima vystyti ekologinį ūkį bei kurios palengvina ūkio darbus.

3 pav. RESET mąstysenos modelis
 Šaltinis: sudaryta pagal Reijs ir kt. (2021).
Fig. 3. RESET mindset model
 Source: according to Reijs ir kt. (2021)

Tad šis modelis, kuriuo galima remtis įdiegiant darnaus vystymosi programas ūkiuose, sudarytas Reijs ir kt. (2021), patvirtina anksčiau minėtų autorių teiginius, kad pagrindiniai motyvacijos veiksniai, skatinantys arba apribojantys ūkininkus rinktis ekologinio ūkio veiklą, yra susiję su reglamentais, žiniomis ir išsilavinimu, su vertybėmis, subsidijomis ir turimomis veiklos plėtojimo priemonėmis. Tad norint sužinoti, kokios priemonės padėtų motyvuoti daugiau ūkininkų pasirinkti ekologinio ūkio veiklą, svarbu nustatyti, kokie veiksniai motyvaciją labiausiai didina, o kurie – mažina.

Rezultatai

Tyrimo metu taikant pusiau struktūruotą interviu metodą, kurio dėka galima gauti giluminius, atvirus tiriamųjų atsakymus ir nuomones (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016), apklausta 10 tyrimo dalyvių – ūkininkų, ekologinio žemės ūkio veiklą vykdančių ilgiau nei 5 metus, kurių ūkio plotas yra vidutinis, o vyraujanti ūkininkavimo specifika – mišri augalininkystė ir gyvulininkystė, o dviejuose ūkiuose – tik gyvulininkystė (viename – mėsinė gyvulininkystė, kitame – pieninė galvijininkystė). Apklaustieji pagal geografinę ūkio padėtį pasirinkti atsitiktiniu būdu – apklausti ūkininkai, kurių ekologiniai ūkiai vystomi Šilalės, Raseinių, Pagėgių, Tauragės, Ukmergės, Kaišiadorių, Kupiškio rajonuose, siekiant nustatyti bendras ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų motyvacijos didinimo galimybes Lietuvos mastu, neatsižvelgiant į geografinės įtakos ūkiams, tokias kaip žemės našumas skirtingose teritorijose.

Interviu metu tiriamiesiems užduota 16 klausimų, apklausti 7 vyrai ir 3 moterys, kurių vidutinė ekologinio ūkininkavimo trukmė – 13 metų, vidutinis ūkio plotas – 169 ha, visi apklaustieji turi ekologiškai ūkininkaujantiems ūkininkams privalomą išsilavinimą – aukštąjį, profesinį išsilavinimą arba yra išklaušę ekologinio ūkininkavimo kursų.

Tolesnė interviu eiga – klausimai, kuriais gilintasi į ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų motyvaciją, kuri paskatino ūkininkus pradėti ekologinio ūkio veiklą, kuri skatina ją tęsti, bei siekta sužinoti, kaip ūkininkus motyvuoja kiekvienas RESET mąstysenos modelio veiksnys.

Siekiant sužinoti motyvus, paskatinius rinktis ekologinį ūkininkavimą, apklaustieji susiskirstė į tris grupes. Pasirinkti ekologinio ūkio veiklą didžiąją dalį apklausiamųjų motyvavo išoriniai motyvai – didesnės išmokos ir subsidijos, kuriuos kaip pagrindinius motyvus ekologiškai ūkininkauti įvardijo ir autoriai Kazakevičius (2010), Bora et al. (2018), Łuczka et al. (2021). Kiti tyrimo dalyviai, kuriuos motyvavo vidiniai motyvai, juos įvardijo kaip siekį sveikai gyventi; norą išsaugoti ir tęsti tėvų ūkį; nenaudoti chemijos, kuriai kai kurie tiriamieji ir jų šeimos nariai yra alergiški, todėl galima sakyti, kad juos motyvavo asmeninės etinės vertybės (Papadopoulou ir kt., 2018). Tačiau ne visada tyrimo dalyviai galėjo išskirti vieną svarbiausią motyvą, paskatinusį imtis ekologinio ūkininkavimo, pvz.: paskatino aplinkiniai ir noras sveikai gyventi; paskatino nuosavo verslo siekis, o sužinojus apie ekologinių ūkių rėmimą pasirinkta ši ūkininkavimo sritis; jau vykdoma ekologinė veikla, kurią nutarta įregistruoti dėl didesnio finansavimo. Tokie apklaustųjų teiginiai patvirtina Peterson ir kt. (2012) ir Salame ir kt. (2016) teiginius, kad kai kurie ūkininkai ekologinį ūkininkavimą motyvuojančiais veiksniais įvardija abu – pilną ir aplinkai palankų elgesį, neišskirdami svarbesniojo.

Tiriamųjų klausta dėl pirmojo RESET mąstysenos modelio motyvacijos veiksnio – reglamentavimo, kuris sudaro visą ekologinio ūkininkavimo pagrindą, nustato svarbiausias sertifikavimo taisykles. Penki apklaustieji teisingai reglamentavimą vertina neigiamai, o pagrindinis argumentas – per griežti reikalavimai ekologiniams ūkiams, priekabūs tikrintojai, kai kuriais atvejais ūkininkai teigia, kad trūkumų yra daugybė, ir nenori bei nemato prasmės išsiplėsti šioje diskusijoje. Itin daug kritikos tiriamieji pareiškė galvijų rėšimo tvirtiniu laikotarpiu teisinio reglamentavimo pakeitimui – nuo 2022 m. sausio 1 d. pradėtam taikyti 2018 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentui (ES) Nr. 2018/848, ir pakeistoms kai kurioms išimtinių gamybos taisyklių nuostatomis.

Trys tyrimo dalyviai didelių trūkumų ekologinių ūkių reglamentavime neišskyrė ir teigė, kad teisinis reglamentavimas šioje srityje yra normalus, nes patys ūkininkai nustatytą taisyklių laikosi, ir sutinka, kad apsileidusiems ir nerimtai į ekologiją žiūrintiems ūkininkams griežti reikalavimai yra privalomi. Likę tiriamieji tvirtos nuomonės,

pritariančios arba nepritariančios ekologinių ūkių teisiniam reglamentavimui, neturėjo, tik pastebėjo, kad taisyklės ūkiams yra labai kintančios.

RESET mąstysenos modelio antrasis motyvacijos veiksnys – išsilavinimas, kuris laikomas vieninteliu motyvacijos veiksniu, kurį galima priskirti vidinei asmens motyvacijai. Iš apklausiamųjų siekta sužinoti, ar sąlygos gauti žinias ir pradėti bei tobulinti ekologinę veiklą, palankios – ar yra pakankamai mokymų, kursų, seminarų ir kitokio švietimo. Kad žinių įgijimo galimybės yra palankios, teigė visi tiriamieji.

Remiantis RESET mąstysenos modelio trečiuoju veiksniu, tiriamųjų klausta apie socialinį spaudimą ir palaikymą, kurį patiria ūkininkaudami ekologiškai. Nors Reijs ir kt. (2021), apibūdindami RESET mąstysenos modelio socialinio spaudimo motyvacijos veiksnį akcentuoja, kad šį veiksnį turėtų sudaryti socialinis paskatinimas: skiriami apdovanojimai ir kitaip suteikiamas pripažinimas ūkininkams. Tačiau iš tyrimo dalyvių atsakymų išsiaiškinta, kad socialinį palaikymą ir visuomenės vertinimą jaučia tik du tiriamieji. Nejaučia nei palaikymo, nei neigiamo spaudimo keturi tiriamieji, o vienu metu jaučiamą tiek palaikymą, tiek spaudimą apibūdino vienas ūkininkas, pabrėždamas, kad, viena vertus, visuomenė nori ekologiško produkto, bet kai laukuose naudojamos organinės trąšos – aplinkiniams nepatinka kvapas, ūkininkas gauna skundų. Neigiamą socialinį visuomenės spaudimą jaučia trys ūkininkai.

Ekonominės iniciatyvos – RESET mąstysenos modelio motyvacijos veiksnys, apimantis ekonominius veiksnius, galinčius motyvuoti ūkininkus rinktis ekologinį ūkininkavimą, todėl siekta sužinoti, ar subsidijos ir sankcijos ūkiams adekvačios, nemažinančios motyvacijos. 30 proc. apklaustųjų sutiko, kad subsidijų dydis yra pakankamas, o sankcijų nelaiko problema. Tuo tarpu 70 proc. apklaustųjų teigė, kad subsidijos yra per mažos, ir tai viena iš pagrindinių priežasčių, mažinančių motyvaciją tęsti ekologinį ūkininkavimą.

Motyvaciją ūkininkauti ekologiškai gali paskatinti ir turimos priemonės (įranga, mašinos, įrengimai), domėjimasis inovacijomis ir ūkio tobulinimas. Ir nors Papadopoulos ir kt. (2018) teigia, kad norint įsigyti naujos technikos susiduriama su sunkumais dėl neadekvačių subsidijų, apsunkinančių naujų technologijų įsigijimą, apklaustieji šios problemos neišskyrė. Tiriamieji teigė, kad naujausiomis inovacijomis domisi ir nuolat stengiasi atsinaujinti, įdiegti ką nors naujo savo ūkyje bei pateikia pavyzdžių: naujas srutovežis, ekologiškos akėčios, monitoringo stebėjimo programos įgyvendinimas, vagotuvai ir kt.

Apibendrinus apklausiamųjų pozicijas dėl kiekvieno RESET mąstysenos modelio veiksnio, siekiant nustatyti, kas paskatintų kiekvienu iš šių veiksnių padidinti ūkininkų motyvaciją, sužinota, kad didžiaja dalimi ekologinių ūkių reglamentavimas yra veiksnys, mažinantis motyvaciją, kurį paminėjo ir Setboonsarg ir Acharya (2015), kai išskyrė institucinę motyvaciją apribojančią veiksnį – per griežtą sertifikavimą. Taip pat apklaustieji išreiškė nepasitenkinimą dėl itin dažnai kintančių ekologinio ūkininkavimo taisyklių. Tad, atsižvelgdamos į apklaustųjų pastabas, valstybinės institucijos turėtų dėl priimamų įstatymų atnaujinimų, pakeitimų daugiau diskutuoti su ūkininkais ir tik po to priimti įvairius sprendimus. Taip pat būtų pravartu apsvarstyti panaikinti ekologinio ūkio sertifikavimo įstaigos Lietuvoje monopolį, suteikiant teisę ūkius sertifikuoti ne vienai, o kelioms įstaigoms, taip siekiant nešališkumo.

Dėl išsilavinimo – apklausos dalyviai neigiamų pastabų neturėjo, buvo motyvuotai nusiteikę dėl to, kad šalyje suteikiamos visos galimybės gilinti ekologines žinias. Tai gali būti susiję su tuo, jog išsilavinimas – vienintelė motyvacija, kylanti iš vidinių asmens norų ir siekių, o įgytą išsilavinimą norima panaudoti. Xiaong ir kt. (2016) žinių siekį vadina informacine motyvacija, kuri itin svarbi visais ekologinio ūkininkavimo įgyvendinimo etapais, būtent todėl visi apklaustieji yra įgiję reikiamų žinių – norint pritaikyti ekologiją ūkyje privaloma išmanyti ekologiją.

Nors Papadopoulos ir kt. (2018) teigia, kad socialinis pripažinimas yra vienas iš svarbiausių motyvų, skatinančių imtis ekologinio ūkininkavimo, bet dėl socialinio spaudimo ir palaikymo tyrimo dalyvių motyvacija išsiskiria, nes vieni jaučiasi palaikomi, kiti – nevertinami. Pritarti autoriams, kad socialinis ekologinių ūkių palaikymas išsiskiria kaip vienas iš svarbiausių motyvų, netikslu, nes apklaustieji paminėjo valstybės socialinio skatinimo trūkumą. Todėl savaime suprantama, kad valstybė turėtų rengti daugiau konkursų skiriant apdovanojimus ir premijas, ir skirti dar daugiau dėmesio švietimui apie ekologinį ūkį.

Didžioji dalis apklaustųjų ekonomines iniciatyvas ekologiniams ūkiams Lietuvoje laiko mažinančiomis motyvacija, ypač gyvulininkystėje, kur atskirų priemonių už ūkininkavimą nėra, tik už ūkio plotą. Šiuo metu ekologinių ir neekologinių produktų kainų skirtumai maži, nors ekologinių produktų išgavimas sudėtingesnis, o išgaunami kiekiai – mažesni. Tad didesnės subsidijos ir išmokos būtinos, nes tai viena didžiausių motyvacijų ekologiniams ūkiams, kaip tai teigė ir Łuczka ir kt. (2021), tačiau ūkininkai turėtų nepamiršti, kad finansinė valstybės pagalba neturėtų būti pagrindinis ekologinio ūkio pajamų šaltinis, motyvuojantis rinktis ir vykdyti ekologinį ūkininkavimą.

Inovacijos, nauja technika yra tai, kuo tiriamieji domisi, įsigyja ir naudoja, todėl nesusiduria su motyvacijos mažėjimu dėl veiklos priemonių trūkumo. Turimos priemonės, ypač pasiteisinančios, motyvuoja ūkininkus jomis naudotis produktų gamybos eigoje, ir motyvuoja tęsti ūkininkavimą.

Nors RESET mąstysenos modelyje neišskiriama asmeninė motyvacija, nukreipta į gamtos tausojimą, į norą prisidėti prie aplinkos ir sveikatos gerovės, bet ekologinio ūkininkavimo idėja yra neatsiejama nuo aplinkos išsaugojimo ir sveikatingumo skatinimo. Kai kurie apklausos dalyviai pabrėžė, kad viena iš didžiausių motyvacijų – išsaugoti aplinką ir suteikti sveikos gyvensenos galimybes ateities kartoms, ką patvirtina Setboonsarg ir Acharya (2015) pateikti vieni iš pagrindinių ekologinį ūkininkavimą motyvuojančių veiksnių – sveikata ir aplinkos tausojimas.

Išvados

1. Ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų motyvaciją lemia daugybė veiksnių – finansavimas, aplinkos apsauga, sveikatos siekis, produkcijos privalumai, socialiniai veiksniai, o motyvaciją mažinantys veiksniai – finansiniai, susiję su

produkcija bei su instituciniais, socialiniais veiksniais (Setboonsarng ir Acharya, 2015). Pagal RESET mąstysenos modelį, kurio esmė – padėti nukreipti ūkininkus geriausios ekologinio ūkininkavimo praktikos link, nustačius motyvacijos atsiradimą lemiančius veiksniai, didžiausią įtaką motyvacijai turi: ekologinių ūkių reglamentavimas; ekologinio ūkininkavimo išsilavinimas; socialinis spaudimas ir palaikymas; ekonominės iniciatyvos; turimos priemonės, įranga (Reijs ir kt., 2021). Išanalizavus RESET mąstysenos modelio motyvaciniai veiksniai, nustačius motyvacijos nedidinančius arba motyvaciją mažinančius veiksniai, siekiama juos pakoreguoti teigiamos motyvacijos link, kad būtų pasiekta geriausia ekologinio ūkio praktika.

2. Tyrimo metu, remiantis RESET mąstysenos modelio motyvaciją skatinančiais veiksniais, nustatyta, kad kiekvienas iš veiksnių skirtingai motyvuoja tyrimo dalyvius. Nors nuomonės ties kai kuriais klausimais išsiskiria, pastebėta, kad labiausiai motyvacijos trūksta dėl ekonominių iniciatyvų trūkumo ir dėl per griežto ekologinių ūkių reglamentavimo.

3. Siekiant skatinti ekonomines iniciatyvas ir sumažinti per griežtą, dažnai koreguojamą reglamentavimą, ateityje privaloma apsvarstyti didesnių išmokų ir subsidijų suteikimo galimybes ekologiniams ūkiams bei įtraukti kuo daugiau ūkininkų į diskusijas dėl planuojamų įstatymų pakeitimų.

Literatūra

1. Bora, M., Deka, M., Bharali, M., Bhuyan, S., Chakravarty, M., Ali, A., Datta, H. S. 2018. Attitude and economic motivation of farmers towards farming for doubling farm income. *Journal of Community Mobilization and Sustainable Development*, Vol. 13(3), p. 426–430.
2. Jansen, J., Wessels, R., ir Lam, T. 2015. How to RESET a farmers mastitis mindset?. *Mastipedia*, 43. Prieiga per internetą: <https://mastitisvaccination.com/wp-content/uploads/2019/12/MASTIPEDIA-Bovine-Mastitis-Book.pdf#page=45>
3. Kazakevičius, Z. 2010. Tiesioginės paramos Lietuvos ekologinės gamybos ūkiams efektyvumas. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vol. 20(1).
4. Łuczka, W., Kalinowski, S., Shmygol, N. 2021. Organic farming support policy in a sustainable development context: A Polish case study. *Energies*, Vol. 14(14), 4208.
5. Papadopoulos, S., Zafeiriou, E., Karelakis, C., ir Koutroumanidis, T. 2018. Organics or not? Prospects for uptaking organic farming. *New Medit*, Vol. 17(1), p. 13–22.
6. Pechova, M. S. 2017. What is the motivation and barriers for young people to enter the agricultural sector. In *Proceedings of International Conference RELIK 2017* (p. 454–461). Prague: RELIK.
7. Peterson, H. H., Barkley, A., Chacon-Cascante, A., ir Kastens, T. L. 2012. The motivation for organic grain farming in the United States: profits, lifestyle, or the environment?. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, Vol. 44(2), p. 137–155.
8. Reijs, J., Beldman, A., Zijlstra, J., Vrolijk, M., ir Hoes, A. C. 2021. Building farm-level sustainability programmes in agribusiness: a 5 step cycle based on lessons from working with the dairy industry. *Wageningen University & Research*. 16. Prieiga per internetą: <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/543101>
9. Salame, N., Pugliese, P., ir Naspetti, S. 2016. Motivation and values of farmers in Lebanon: a comparison between organic and conventional agricultural producers. *New Medit: Mediterranean Journal of Economics, Agriculture and Environment= Revue Méditerranéenne d'Economie Agriculture et Environment*, Vol. 15(2), 70.
10. Setboonsarng, S., ir Acharya, B. N. 2015. What Motivates Farmers to Adopt Organic Agriculture? A Case of Rainfed Organic Rice in Thailand. *Organic Agriculture*, Vol. 133. Prieiga per internetą: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/4411/Organic%20Agriculture_Final%20Proof_web%20version_3%20JULY%202015.pdf?sequence=3&fbclid=IwAR1Tebx3oIT-pN8SDVc-3uByvtxEmPQ4PeIK8y5Fj-KsMr2q69-LI02v1Ak#page=168
11. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. 2016. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence=1>
12. Xiong, Y., Li, X., He, P. 2016. Farmers' adoption of pollution-free vegetable farming in China: Economic, informational, or moral motivation? *Cogent Food & Agriculture*, Vol. 2(1), 1240022. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/23311932.2016.1240022>

ANALYSIS AND PROMOTION MEASURES OF MOTIVATION FACTORS FOR THE CHOICE OF ORGANIC FARMING

Summary

The purpose of the article is to analyze the motivation of organic farmers which promotes or reduces the willingness of farmers to farm organically. Increasing motivation can lead to a larger number of farms and larger areas under organic farming in the future, which is crucial for the depletion of soil for future generations. Researchers from different countries delve deeply into different motivating factors but the most often examined are the pursuit of financial gain, personal beliefs, environmental protection and sustainability. During the semi-structured interview with 10 organic

farmers from all over Lithuania, based on the motivational factors of the RESET mindset model, it was found that farmers in Lithuania are most motivated to farm organically by financial support. But the study participants stated that subsidies and farm area payments are too low and the regulations of organic farming are too strict and change too often and this reduces the motivation to start or continue an organic farm. In the presence of many different factors that promote and reduce motivation of organic farmers, the focus in Lithuania should be on increasing payments and subsidies for organic farms and on involving as many farmers as possible in discussions on planned changes to the law.

Keywords: motivation, organic farming, farmer, RESET mindset model.